

ERMƏNİ TERROR VƏ QULDUR BİRLƏŞMƏLƏRİNİN BƏŞƏRİYYƏTƏ QARŞI CİNAYƏTLƏRİ

(XIX-XXI əsrlər)

(əvvəli 4, 5 və 6 mart tarixli saylarımızda)

May 1905-ci il. Naxçıvan. Azərbaycan. Naxçıvan-da erməni quldur birləşmələri dinc əhaliyə qanlı divan tutmuşlar. Ölənlər arasında qadınlar, qocalar, uşaqlar vardır.

1905-ci il. Zəngəzur. Azərbaycan. Erməni quldur birləşmələri şəhərin dinc əhalisinə qanlı divan tutmuşlar. Onlarca adam öldürülmüşdür. Şahidlərin dediyinə görə, erməni başkəsənləri elə işgəncə növləri tətbiq edirdilər ki, bunu təsvir etmək mümkün deyil. Məsələn, iri gövdəli ağacların budaqlarını əyib adamları baş-ayaq asır və sonra budağı buraxırdılar: asılan adamın bədəni parça-parça olurdu... Erməni quldurları tərəfindən məhv edilən insanların günahı bu idi ki, İslam dininə etiqad edirdilər.

2 iyun 1905-ci il. Yaxşı silahlanmış çoxsaylı erməni quldur birləşmələri müsəlmanların yaşadığı Mənküs kəndinə basqın edir. Silahsız kəndlilər ailələri ilə birlikdə ev-eşiklərini tərk edib qaçmaq məcburiyyətində qalmışdılar. Boşalmış kənddə erməni yaraqlılarının əlinə öz ocağını tərk etməyən 80 yaşlı əlil qoca keçir. O, verilən işgəncələrdən keçirir. Erməni saqqallıları qocanı şişlərlə dağlayırdılar.

8 iyun 1905-ci il. Yaxşı silahlanmış erməni quldur birləşmələri Eçmiədzin qəzasında azərbaycanlılar yaşayan Uşu kəndini mühasirəyə alır. Odlu silaha qarşı yalnız qılınclarla müdafiə olunan müsəlmanları tüfənglərdən açılan atəşlə biçirdilər. Kəndi ələ keçirib kişiləri ucdantutma qırdıqdan sonra erməni başkəsənləri südəmər körpələri, qocaları vəhşicəsinə qətlə yetirirlər. Məscid yandırılır, müqəddəs kitablar, əşyalar təhqir edilir. Şahidlərin dediyinə görə, kəndin kişiləri hər bir ev uğrunda mərdliklə vuruşurdular, lakin qüvvələr bərabər deyildi.

9 iyun 1905-ci il. Eçmiədzin qəzasının müsəlman kəndləri – Persi, Nəzriyan, Kiçikkənd, Kötüklü, Qoşabu-laq, İrgü yandırılır. Erməni yaraqlıları dinc əhaliyə vəhşicəsinə divan tutduqdan sonra müsəlmanların yaşadıkları Təkyə kəndinə doğru hərəkət edirlər.

30 iyun 1905-ci il. Gəzəcik kəndini mühasirəyə alan ermənilər odlu silahlardan pərakəndə atəş açırlar. Qul-

durlar məscidi, müqəddəs kitabları yandırır. Novruz adlı qoca bir kişini tutan ermənilər ona əziyyətli işgəncələr verir. Erməni keşişi Ayrapet şəxsən onun başını vurur. Gəzəcik kəndində törədilən bu qırğınlar barədə faciəvi hadisələrin şahidi və iştirakçısı olmuş bir erməni danışmışdır.

21 iyun 1905-ci il. İstanbul. Türkiyə. “Daşnaqsütyun” erməni terror təşkilatının üzvləri sultan Əbdülhəmidə qəsd etmişlər. “Təhrif edilmiş vətənpərvərlik” kitabında erməni siyasətçisi K.Papazyan bu hadisəni aşağıdakı tərzdə qiymətləndirir: “Sultan Əbdülhəmidə qəsd cəhdi terror yolu ilə siyasi məqsədlərə çatmaq üçün son tədbirlərdən biri olacaqdır”. Terror aktı baş tutmamış, bombalar vaxtıdan tez partlamışdı. Lakin dövlət başçısı humanistik nümayiş etdirərək erməni terrorçularını bağışlamışdı. Buna “təşəkkür” əlaməti olaraq “Daşnaqsütyun” beynəlxalq terror təşkilatının təşviqatçıları artıq bir əsr olar ki, sultan Əbdülhəmidə “günahsız erməniləri qıran zalım, hiyləgər siyasətçi” və s. adlandırırlar. Sultanın “öz övladları” adlandıraraq erməni terrorçularının əfv olunması haqqında verdiyi fərmanları da unudulmuşdur.

8 avqust 1905-ci il. Şuşa. Azərbaycan. Gəncə quberniyasının Şuşa qəzasında 300 nəfərdən çox erməni qulduru yaxınlıqdan keçən karvana basqın edir: tacirlər öldürülür, əmlakları isə qarət olunur. Sonra onlar qonşu müsəlman kəndinə basqın edib kənd sakini Abbas bəyin oğlunu, qardaşını və bir neçə xidmətçisini qətlə yetirirlər. Tezliklə kəndin bütün sakinləri qəddarlıqla qətlə yetirilmiş, evləri isə yandırılmışdır. Quldurlara kazarmalardan qaçmış və əsləhələrini də özləri ilə götürmüş erməni əsgərləri qoşulurlar.

Qanlı aksiyalar təhdid xarakteri daşıyırdı və bunda məqsəd yerli əhalini Şuşanın və Qarabağın dağlıq hissəsinin digər ərazilərini tərk etməyə məcbur etmək idi. “Ermənistanın siyasi ərazisi” proqramını həyata keçirməyə başlayan erməni terroru ideoloqları açıq-aşkar belə bir faktdan narazı idilər ki, ermənilərin Azərbaycan torpaqlarına kütləvi köçürülməsi belə demoqrafik vəziyyəti dəyişə bilməmişdir. Bunu rus alimi M.A.Skibitskinin tədqiqatları da sübut edir. Alimin gəldiyi nəti-

cəyə görə, XX əsrin əvvəllərində Qarabağın dağlıq hissəsində ermənilərlə azərbaycanlıların nisbəti müvafiq surətdə 1:4 təşkil edirdi. Başqa sözlə desək, otlaqlardan istifadə edənlərdən azərbaycanlılar 72,6 faiz təşkil edirdilər. Müəllif əsərində bu bölgədə kürd və tat əhalisinin mövcudluğunu da göstərir. Kitabda rus tədqiqatçısının tərtib etdiyi “Qarabağ dövlət yay otlaqları xəritəsi” də verilmişdir. Bu nadir xəritə sonradan Sankt-Peterburq, Moskva, Tbilisi, Yerevanın kitab anbarlarından yoxa çıxmışdır.

20 avqust 1905-ci il. Bakı. Azərbaycan. Yaxşı silahlanmış erməni quldur birləşmələri şəhərin çoxsaylı sıx əhalisi olan müsəlman məhəllələrinə basqın edirlər. Böyük sayda insan vəhşicəsinə qətlə yetirilir. Kişilərin başlarını kəsir, hamilə qadınların qarınlarını yarı, uşaqları tonqala atır və ya quyulara tullayıb boğurdular. Meyitlərin bir hissəsi dənizə atılmışdı.

21 avqust 1905-ci il. Şuşa. Azərbaycan. Erməni quldurları Şuşa qəzasının kəndlərindən birində məktəbi təmir edən 17 azərbaycanlı ustaya hücum edib başlarını kəsmişlər.

1905-ci il. Avqust ayının axırları. Bakı. Azərbaycan. Erməni quldur birləşmələri tərəfindən şəhər əhalisinə - etnik azərbaycanlılara vəhşicəsinə divan tutulmuşdur. Şahidlərin dediyinə görə Bakıda avqustun axırlarından baş vermiş hadisələr öz amansızlığı və kütləvi xarakterlə elə həmin ilin fevral ayının Bakı faciəsi zamanı törədilmiş qətləri geridə qoymuşdur.

Rusiya arxivlərinin materiallarına əsasən 1905-1906-cı illər ərzində “Daşnaqsütyun” erməni terror təşkilatı əslində “ikili oyun oynamışdır: əvvəla, müsəlmanlara nifrətin bir hissəsinin əvəzi çıxılmış, digər tərəfdən, mətbuat və təbliğat vasitəsilə baş verənlərin əsl səbəbkarı kimi rus hökuməti qələmə verilmişdi və beləliklə, təkcə erməniləri deyil, Qafqazın digər sakinlərini də inqilabləşdirmək üçün yeni qüdrətli təşviqat materialı yarandı. Nəticədə ermənilərə xoş gəlməyən, işlərinə pəl vuran rus millətinə mənsub bir çox inzibati və fərdi şəxslər həlak oldular”.

1905-ci il sentyabr ayının axırları. Qazax. Azərbaycan. “Daşnaqsütyun” beynəlxalq terror təşkilatına

mənsub erməni yaraqlıları Azərbaycanın qədim şəhəri Qazaxa soxulub onu yandırmışlar. Dinc əhali arasında çoxsaylı tələfat vardı.

3 oktyabr 1905-ci il. Sırxavənd. Azərbaycan. Erməni terror və quldur birləşmələrinin süvari və piyada dəstələri müsəlmanların yaşadığı Sırxavənd kəndinə basqın edir. Əməliyyata erməni terrorçusu Amazasp rəhbərlik edirdi. Ona “Daşnaqsütyun” beynəlxalq terror təşkilatının komitəsi dinc kəndliləri xüsusi qəddarlıqla qətlə yetirdiyi üçün general rütbəsi vermişdi. Qısa müddət ərzində dağıdılmış Sırxavənd kəndi azərbaycanlıların meytələri ilə dolmuşdu. Yaraqlılar qocalara belə rəhm etmir, körpələri isə bir yerə yığıb kütləvi şəkildə məhv edirdilər.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin azərbaycanlıların soyqırımını haqqında fərmanında deyildiyi kimi: “Böyük Ermənistan” yaratmaq xülyasından ruhlanan erməni qəsbkarları 1905-1907-ci illərdə azərbaycanlılara qarşı açıq şəkildə genişmiqyaslı qanlı aksiyalar həyata keçirdilər. Ermənilərin Bakıdan başlanan vəhşilikləri Azərbaycanı və ikinci Ermənistan ərazisindəki Azərbaycan kəndlərini əhatə etdi. Yüzlərlə yaşayış məntəqəsi dağıdılıb yerlə-yeksan edildi, minlərlə azərbaycanlı vəhşicəsinə qətlə yetirildi. Bu hadisələrin təşkilatçıları məsələnin mahiyyətinin açılmasına, ona düzgün hüquqi-siyasi qiymət verilməsinə maneçilik törədərək azərbaycanlıların mənfı obrazını yaratmış, özlərinin avantürüst torpaq iddialarını pərdələmişlər”.

15-18 noyabr 1905-ci il. Gəncə. Azərbaycan. “Daşnaqsütyun” terror təşkilatının göstərişlərini icra edən erməni quldur birləşmələri şəhərin dinc əhalisinə qanlı divan tutmuşlar. Tarixçilərin qeyd etdiyinə görə, bu, erməni quldurlarının həmin illərdə dinc əhaliyə qarşı xüsusi qəddarlıqla həyata keçirdikləri ən qanlı divan olmuşdur. İnsanları bir yerə (çox vaxt məscidlərə) toplayıb diri-diri yandırdılar.

Erməni terror təşkilatının liderləri mətbuat vasitəsilə azərbaycanlıların müdafiəsinə qalxacaq hər bir kəsi hədələyərək xəbərdarlıq edirdilər: “M.A.Nakaşidze, polis komissarı Saxarov, pristav Nacanski, Çarakovun taleyini yadınıza salın...” Adları çəkilənlərin hamısı “Daşnaq-

sütyun” beynəlxalq erməni terror təşkilatı rəhbərliyinin emri ilə qətlə yetirilmişdilər.

21 noyabr 1905-ci il. Tiflis. Gürcüstan. “Daşnaqsütyun” beynəlxalq erməni terror təşkilatının saqqallıları tərəfindən Tiflis sakinlərinə Gürcüstan tarixində ən qanlı və amansız divan tutulmuşdur. Həmin hadisələrin şahidi olanların dediyinə görə, erməni quldur dəstələri gəlmə erməniləri məskunlaşdırmaq üçün yerlər təmizləyərək” pravoslav gürcü kəndlilərinin yaşadıkları bütöv kəndləri yandırır, əhalini qırırdılar. Qırğın Tiflis şəhərinin məhəllələrində də bu minvalla davam edirdi. Nə uşaqlara, nə qadınlara, nə qocalara, nə də əillərə aman verilmirdi. Yaralıları öldürürdülər. Günümüzə qədər gəlib çatmış məlumatlara görə həmin gün erməni quldur dəstələri tərəfindən Tiflisdə çox sayda azərbaycanlı da qətlə yetirilmişdir. Lakin azərbaycanlı ailələri dini ənənələrə görə ölənləri evə yox, bir-başa məscidə apardıqları üçün Tiflis ölūxanasında axşam tərəfi cəmi 10 müsəlman meyti tapılmışdır. Qətlərin əsl günahkarlarını beynəlxalq ictimaiyyətdən gizlətmək məqsədilə erməni mətbuatı öz səhifələrindən dünyaya “Tiflis ermənilərinin faciəsi” haqqında məlumat yaymışdı.

Gürcü ziyalılarının erməni terrorizmi ideoloqlarına ənənəvi münasibətini görkəmli gürcü yazıçısı, mütəfəkkir İ.Çavçavadze belə ifadə etmişdir: “Bizi məyus edən budur ki, lovğa ermənilər bizim, gürcülərin mənəvi və cismani mövcudluğumuzu inkar edərək bizə yalnız qarşımızda geniş açılmış qəbri göstərirlər, sanki onların mövcudluğu bizim yoxluğumuzla yaranır. Biz gürcülərə – kiçiyindən tutmuş böyüyünədək istisnasız olaraq belə qulaqburması verən bu əllamə ermənilərin iç üzünü açmaq vaxtı çatmışdır. Artıq onlara düz, olduğu kimi baxmaq vaxtı çatıbdir. Artıq bilməliyə ki, üzərimizdəki qara qarğa haradan qarıldayır, bizi döyəcləyən, başımıza düşən bu daş yağışı haradan gəlir. Ayılmaq və hoqqabazlıqlarını, riyakarlıqlarını, daşürelkiliklərini müqəddəs xalqsevərlik əbası altında gizlətmək məqsədilə ağzımızı yuman bu yalançı liberallardan, əsl liberalizm arlekinlərindən qorxmamaq vaxtı çatıbdir”.

Rövşən MUSTAFAYEV,
siyasi elmlər doktoru.